

Проф. др Ненад Сузић¹

Филозофски факултет

Бања Лука

ШКОЛСКО УЧЕЊЕ У НОВОМ У ИНФОРМАЦИОНОМ ДРУШТВУ

Резиме: Двадесети вијек је показао да ни једна образовна иновација није успјела радикално смијенити дидактички систем који је успоставио Јан Амос Коменски (Дидактица Магна) још у 17. вијеку. Поред тога, свједоци смо заблуде да се данас, у ХХИ вијеку, промовише идеја о „друштву знања“, а та девиза вриједи за ХХ вијек. Информације данас у информатичком друштву стижу брже него што школе могу да их уграде у наставне планове и програме и посредују према ученицима. Да ли ће се у будућности појавити иновације или технологије којима ће се све те информације брзо и лако моћи „спаковати“ дјеци у главу? Вјероватно не. Ако бисмо и развили наставне моделе којима све нове информације можемо пренијети у меморију ученика, то би била педагошка лоботомија, а не хумана педагогија какву данас потребују млади људи ХХИ вијека. Ипак, наставне иновације настале током ХХ вијека знатно су обогатиле и хуманизовале дидактицизам који се у школству задржао још од Коменског. Репродуктивно-меморативни концепт наставе савремена педагогија мора свести на разумну мјеру и надградити га концептом обуке за лако и ефикасно учење. Основна задаћа школе будућности биће да научи ученика да брзо и лако налазе и користе информације, да меморишу само оно што им треба, да науче учити с лакоћом, да заволе учење, а на том путу технологија ће доносити нове образовне иновације које ће хуманизовати наставу.

Кључне ријечи: дидактика, друштво знања, иновације, педагошка лоботомија, учење учења

¹nenad_szc@yahoo.com

Двадесети вијек је показао да ни једна образовна иновација није успјела радикално смијенити дидактички систем који је успоставио Јан Амос Коменски (*Didactica Magna*) још у 17. вијеку (шире: Сузић, 2003). Зашто је то тако?. Једноставно, ни једна иновација током двадесетог вијека није била систем, није надомјестила све компоненте система који је развио Коменски у дјелу *Didactica Magna*: наставни час, наставни план и програм, подјела дјеце по годиштима, разредима и одјељењима, уџбеници, школска година, оцјењивање и друго. Неке иновације су биле толико добре да су опстале као корисна надопуна традиционалној настави иако се од њих очекивало да радикално смијене систем *Didactica Magna*. На примјер, такав је случај са наставним листићима, са системом поучавања Марије Монтесори и још неким иновацијама.

Данас смо свједоци да многи политичари па и научници заговарају тезу о „друштву знања“, али то је заблуда. Будућност није у *друштву знања*, него у друштву учења, у заједници ентузијастичних ученика. Који су аргументи за тезу да је идеја о друштву знања заблуда? Прво, ако пођемо од дефиниције, лако ћемо уочити да су оне бихевиористички (С–Р) конципиране. Узмимо само двије такве дефиниције. „Знање – резултат сазнавања. Знање прати објективно заснована увереност (сигурност) у истинитост судова које тврдимо” (Педагошки лексикон, 1996, стр. 180). Друга дефиниција гласи: „Знање – систем или логички преглед чињеница и генерализација које је човјек усвојио и трајно задржао у својој свијести. Чињенице и генерализације битне за одреднице у садржајном одређењу знања” (Педагошка енциклопедија 2, стр. 529). Како видимо, дефиниције знања се базирају на меморативно-репродуктивној функцији учења, на ономе што је исход сазнавања. У педагошким и психолошким енциклопедијама налазимо да је знање: репродукција, форма, скуп чињеница – мање-више бихевиористичке дефиниције. Ако дијете у основној школи стално учи и репродукује, ако то наставља током средње школе и факултета, тада ћемо као исход таквог учења имати особу која је научила да буде послушна и покорна, која умије да понови оно што ауторитет (наставник, а касније шеф) тражи. Репродуктивност, послушност и покорност су робовска својства. Насупрот тих својстава стоји оригиналност, креативност, иницијатива, учење увиђањем, самосталност и кооперативност. То су све својства партнера, *а не робова*. Зато тврдим да наш образовни систем, као и већина образовних система у свијету производи енциклопедизоване робове, а не партнере.

Какав је однос између знања, компетенција и способности? Знање није уједно и компетенција, а компетенција није исто што и способност. На примјер, онај ко не зна возити бицикл може бити способан за то, али нема компетенцију. Када научи возити бицикл, тада има компетенцију. Узмимо други примјер, пливање. Неко може знати много о пливању, о правилном дисању, о стиловима пливања и слично, а да не зна пливати, односно да плива само једним стилем иако о више стилова зна много. Компетенција подразумијева способност и знање на дјелу. За неке компетенције није потребно имати знање у глави, имати све у меморији. На примјер, неко може бити изврстан статистичар а да не зна све обрасце и формуле напамет. Важно је да он зна шта се са подацима и бројкама дешава, а мање важно је да ли зна сваку формулу напамет.

Постоји више разлога који нас упућују да је синтагма „друштво знања“ у колизији са интересима ученика и друштва у будућности. Ти разлози су:

- 1) Знање је когнитивна компетенција, а шта је са емоционалним, социјалним и радно-акционим компетенцијама, шта је са моралном и естетском димензијом ових компетенција?
- 2) Знање није исто што и компетенција.
- 3) Неко може знати све о злочину и бити злочинац – морална димензија.
- 4) Знање није исто што и способност.
- 5) Бити способан, не значи и знати. На примјер, можеш имати способност да возиш бицикл, али не знати га возити.
- 6) Компетенција је способност на дјелу.

Овдје треба имати у виду један парадокс. Још давно Декарт је рекао да нема разговора или дијалога ако двије стране не познају материју. Дакле, знање не можемо одбацити као услов напретка и прогреса, али знање не може бити циљ и једина сврха, оно не може замијенити компетенције и способности. Знање не може да замијени појмове: (1) истраживање, (2) креативност, (3) откривање, (4) радозналост, (5) учење, (6) вриједности, (7) увјерења, (8) пројекти, (9) проналажење информација и слично. У наведеним појмовима крију се компетенције човјека будућности, а не у репродуктивном познавању материје, у количини запамћених чињеница. Овдје можемо лаконски рећи да знање подразумијева и примјену, али не треба заборавити да је знање првенствено когнитивна компетенција, а познато је да савременом човјеку и човјеку будућности све више

требају емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције. „За врхунска остварења у свим пословима, на сваком пољу, емоционална компетенција је двапут важнија од чисто когнитивних компетенција“ (Goleman, 1998, стр. 34). Интелектуалне и техничке супериорности лидера нису ни упола важне колико њихове емоционалне компетенције (ибидем, стр. 33). Када су анализираликоје компетенције врхунски кошаркаши, поред игре, треба да имају у NBA, добили су да се ради о комуникационим вјештинама, интерперсоналним компетенцијама и иницијативи (ибидем, стр. 13).

Синтагма “друштво знања” одговара творцима новог свјетског поретка који желе покорне и послушне грађане. Ми школујемо “енциклопедизоване робове” за нови свјетски поредак! Позитивне емоције нас воде ка томе да пажљивије пратимо градиво, да се нечему посветимо и истрајавамо, да учимо са задовољством али и да мислимо својом главом. То да мислимо својом главом не одговара онима који желе манипулисати масом, који желе већини наметнути своју вољу и моћ. Лајош Зилахи у роману “Арарат” пише: “Слуганска душа, међутим, увијек служи господара, а не слуша човјека”. У свијету у коме перманентно производимо „слуганске душе“ имамо сталну тежњу потчињених да постану господари, да се и њима срећа осмјехне па да управљају другим људима. Овдје се ради о неприродној потреби људи да управљају судбинама других људи, а не да своје компетенције демонстрирају за добробит других људи. Они који желе манипулисати другима заговарају тезу о „друштву знања“, често то раде подсвјесно не увиђајући крајњи исход те синтагме, не видећи циљ коме води тај образац школовања. Чудно је да овако непромишљено дјелују и неки педагози, психолози и социолози, зато што је то њихова професија и, ако би ико требао знати нешто више о томе, то су ови професионалци, то су научници у тим областима.

Када анализирамо савремену наставу, неће бити потребно да дуго истражујемо па да откријемо да је то настава за робове, за модерне енциклопедизоване послушнике који се усавршавају да би своје знање и компетенције што боље продали онима који имају новац. Можемо грубо разликовати два модела наставе:

- 1) Фронтална: наставник излаже, предаје, објашњава, демонстрира, једном ријечју – поучава. Наставник је бог, шеф, главни, он одлучује и оцјењује, он планира и реализује... и
- 2) Настава прилагођена ученику. Ученици уче, трагају за информацијама, раде мале пројекте, припремају презентације, једном ријечју – уче. Наставник више није бог нити

шеф, ученик је главни, он уз наставникову помоћ планира, реализује и оцјењује. Ученици су окренути једни другима.

У другом моделу данашњи наставник осјећа да је нестручан јер не зна како прилагодити наставу сваком ученику, не зна психологију и модерну педагогију, фрустриран је чињеницом да треба знати психологију сваког појединца у разреду, сада му више нису довољне само дидактичке методе. Дакле, постоји низ разлога који опредјељују већину наставника да не прихвате други модел. Кључно је да би у том моделу наставник морао перманентно и доживотно учити. Занимљиво би било истражити да ли је то основни вриједносни оријентир наставника при опредјељивању између ова два модела.

Први модел производи робове, а други партнере! Према томе, постоји државни или национални интерес за протежирање другог модела наставе. Свјedoци смо да се то не дешава. Зашто? Овдје можемо излистати низ разлога, али значајније је указати на оне најприоритетније. Прво, државна администрација не познаје ову проблематику и није сагледала перспективу васпитања и образовања за оне који су их бирали. Системи образовања у земљама насталим након распада Југославије су централизовани тако да свака промјена, свако усавршавање система школства зависи од актуелне администрације те радикално осцилира у скалду са смјенама функционера. Друго, наставни кадар током додипломских студија није оспособљаван за перманентно и доживотно учење. Наставници нису обучени како да дјецу упућују у учење учења, нису довољно овладали психологијом и педагогијом да би препознали потребе и својства сваког ученика појединачно, а још мање су оспособљени да примијене диференцирану наставу. Треће, други модел наставе подразумијева озбиљну и често скупу припрему наставника, опреме и материјала за рад, тако да се на овом плану зауставља ентузијазам наставника.

Синтагма *друштво знања* је утопија – не утопизам, него утопија. Утопизам представља неоствариву замисао, а утопија је остварива, било у некој ближој или даљој будућности, било теоретски. Зашто би ова синтагма била утопија? Ако кажемо „друштво знања“ то значи да говоримо о друштву у коме сви грађани посједују знање. То је остварив циљ, али у врло релативној форми зато што ће увијек бити грађана који имају врло низак ниво знања. Ако имамо одређени број таквих грађана, поставља се питање да ли можемо говорити о „друштву“ знања? Ако под овом синтагмом подразумијевамо да већина грађана посједује жељени ниво знања, тада смо заиста пред утопијом, посебно ако знамо да је по попису из 1991. године (70,34%

становника у БиХ има само основну школу, непотпуну основну школу или нема ни један разред школе; Statistički bilten 2, 2000, стр. 29). Поставља се питање да ли нам треба и да ли је користан утопијски циљ? Ако је одговор не, тада се поставља питање шта би био реални, а не утопијски циљ? Реални циљ би био *друштво учења*.

Синтагма *друштво учења* подразумијева заједницу у којој појединци перманентно и доживотно уче. Ово није утопија зато што се сваки, па и најмањи помак у том смјеру може сматрати почетком или првим кораком остварења учења као циља сваког појединца и друштва. Ако је учење циљ, тада нема утопије јер сваки помак је већ корачић или корак ка том циљу. Синтагма друштво знања подразумијева коначан циљ који можемо препознати у већини појединаца који посједују знање, док синтагма друштво учења подразумијева да се знање користи као средство помоћу кога се учење постепено и све више осваја за сваког појединца и заједницу у цјелини. Много важније је знати гдје се информације налазе и акко их искористити него их напамет репродуковати без адекватне примјене.

Као синтагма, друштво знања доима се утопијски и недостижно, представља врло удаљен циљ, а синтагма друштво учења дјелује као циљ који се већ остварује и који можемо свакодневно поспјешивати. Зашто је то тако? Прво, информације данас у информатичком друштву стижу брже него што школе могу да их уграде у наставне планове и програме и посредују према ученицима. Друго, ако бисмо и развили наставне моделе којима све нове информације можемо пренијети у меморију ученика, то би била *педагошка лоботомија*, а не хумана педагогија какву данас потребују млади људи XXI вијека. Као исход, такву наставу прати репродуктивност и она би као исход имала покорност и послушност, а то су својства робова, а не партнера. У свјетској заједници народа данас су много потребнији партнери него робови.

Када сагледавамо будућност образовања, нужно је имати у виду три тезе: (а) Будућност је у “друштву учења, а не у “друштву знања”! (б) Наставни дактицизам треба редуковати у корист обуке за учење – учење учења и (в) Будућност је у хуманистичкој педагогији коју још немамо али јој сагледавамо обресе. Сваку од ове три тезе овдје ћу кратко образложити како бисмо стекли прецизнији увид у неке њихове импликације.

Друштво учења је будућност човјечанства прије него друштво знања зато што већ данас живимо у учећој цивилизацији, а у будућности ће бити слободни и таквом друштву само они који уче

лако и са задовољством. Да ли можемо реорганизовати наше школе да обучавају дјецу за учење, да заволе учења и да постану ентузијастични цјеложивотни ученици? Одговор је да, али на тај пот морамо кренути што прије. Ако и у чему постоји компаративна могућност за мале нације или заједнице, то је у сфери васпитања и образовања, ово посебно вриједи данас у ери Интернета и модерних информационих и електронских технологија.

Наставни дидактицизам доминира планетом Земљом већ више од три вијека. Тек у двадесетом вијеку јасно се показало куда овај дидактицизам води. Постало је јасно да меморисање и репродуковање чињеница као посљедица доминације поучавања води ка школовању енциклопедизованих робова, ка особинама какве су покорност и послушност. У нашим школама дјеца нису обучавана како да уче, нико их није учио томе како доћи до информација, да није потребно све памтити, него само оно најбитније, те да се многе информације могу користити и без тога да их знамо напамет – можемо их наћи у књигама, на интернету или их знају други људи. Обучавање младих да користе информације спада у сферу менаџмента, а репродуковање чињеница спада у сферу памћења. Ако намјеравамо да све садржаје из наставних планова и програма који су разрађени у уџбеницима пренијети у главе ученика, тај провес можемо назвати „педагошком лоботомијом“. Ради се о насилном паковању свега и свачега у дјечије главице без обзира да ли ће им то икада у животу требати. Ријеч је првенствено о пуком меморисању. Меморативно-репродуктивну функцију школе нужно мора надомјестити функција развијања мишљења. Школу знања морамо претворити у школу мишљења – то је будућност васпитања и образовања.

Хуманистичка педагогија се назире током средине друге половине двадесетог вијека. Када прегледамо психолошке и педагошке енциклопедије, уочићемо да се већина дефиниција базира на бихевиористичким и когнитивистичким полазиштима, али да недостају хумане дефиниције. Такав примјер је са дефиницијом васпитања. Васпитање у хуманистичкој концепцији можемо дефинисати као свеукупност друштвених утицаја на појединца с циљем оптималног развијања његових потенцијала у сврху позитивног јачања заједнице. Већина познатих дефиниција васпитања истиче сврсисходност и интенционалност, а остаје питање шта је са неинтенционалним васпитним утицајима који имају и позитивну и негативну страну? У самоуправљању смо имали концепцију свестраности као императив васпитања, али показало се да се ту ради првенствено о тиранији свестраности. Нехумано је дијете без једне

руке обавезивати да се бави кошарком или да упражњава неки други спорт у коме мора користити обје руке. Слично је и са другим способностима дјече. Зашто би будући одличан правник у школи морао савладати факторизацију тринома или интеграле? Тиранија свестраности се одразила и на концепцију наставних планова и програма, па су средњошколци дизајнери и фризерски морали учити гимназијски програм математике. Хуманистичка педагогија се оријентише на будућност, на оно што ће дјеци оптимално користити и требати у будућности.

ЗАКЉУЧНО

Теза о „друштву знања“, је заблуда. Постоје бројни логични разлози који указују на то да се овдје ради о заблуди. Прво, знање, компетенције и способности као појмове не можемо поистовијетити. Друго, знање не може да замијени појмове као што су истраживање, креативност, учење, откривање и слично. Сви ови појмови се односе на оно за што требамо оспособљавати младе људе у будућности, а ако останемо на тези о „друштву знања“, тада смо ускратили генерације за ове битне аспекте оспособљавања који ће им више требати од знања. Треће, синтагма друштво знања је робовска синтагма јер произилази из поучавалачке концепције наставе у којој се меморише и репродукује научено, а то резултира покорношћу и послушношћу као робовским својствима. Четврто, идеја о друштву знања је утопија јер има коначан циљ да сви чланови заједнице овладају знањем. Умјесто ове утопије, много просперитетнија је идеја друштво учења. Пето, будућност васпитања и образовања је у учењу учења, у томе да ученици заволе учење и да имамо заједницу ентузијастичних ученика, а не у друштву знања. Коначно, шесто, друштво знања као идеја не уклапа се у хуманистичку концепцију васпитања и образовања која слиједи као будућност која се већ данас почела остваривати.

Овдје сам изнио неколико битних разлога који указују на то да тезу о „друштву знања“ треба замијенити тезом о „друштву учења“. Колико сам у праву показаће вријеме, али, поред ове логике, заиста је чудно да и неки педагози и психолози експерти зговарају тезу о „друштву знања“ као и политичари. Политика не треба научницима, али они требају политици.

Литература

- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Book.
- Statistički bilten 2 (2000). *Statistički bilten 2*. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.
- Сузић, Н. (2003). *Особине наставника и однос ученика према настави*. Бања Лука: ТТ-Центар.

Prof. dr Nenad Suzić
Faculty of Philosophy
Banja Luka

CLASSROOM LEARNING IN NEW INFORMATION SOCIETY

Summary: The twentieth century has shown that not single educational innovation has yet been able to replace the radical didactic system set up by Jan Amos Komensky (Didactica Magna) in the 17th century. In addition, we are witnessing a misconception that today, in the XXI century an idea of a "knowledge society" is promoted, and that slogan applies in the twentieth century as well. Informations in the information society of today, are coming faster than schools can incorporate them into their curriculum to be mediated to the students. Will in the future innovations and technologies, appear something that will be able to "pack" all that informations quickly and easily to children heads? Probably not. If we were to develop teaching models in which all new informations we can pass on the memory of the students, this would be a pedagogical lobotomy, not humane pedagogy as now stand in the needs of young people of the twenty-first century. However, teaching innovations made during the twentieth century have considerably enriched and humanized didacticism that has kept itself in the school system since Komensky. Reproductional memory-teaching

concept of contemporary pedagogy must be kept to a reasonable level and be upgradaded with training concept for easy and effective learning. The main task of the future schools will be to teach students how to quickly and easily find and use information, to memorize only what they need to learn, to comprehend how to learn with ease, to make used to love learning, and along the way technology will bring new educational innovations that will humanize teaching process.

Keywords: pedagogy, knowledge society, innovation, educational lobotomy, learning to learn